

معرفی کتاب

کتاب الحاوی (جلدهای بیستم و بیست و یکم)

- تألیف: محمد بن زکریای رازی
- ترجمه و تنظیم و تحقیق: دکتر سلیمان افشاری پور -
استاد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
- نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۸۴
- ناشر: فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
- شابک جلد بیستم: ۹۶۴-۹۵۰۹۸-۳-۶
- شابک جلد بیست و یکم: ۹۶۴-۹۵۰۹۸-۴-۴

این کتاب ناشی از ذوق و سلیقه‌ی کاتبان و سفارش دهندگان کتاب می‌باشد که هریک با ذوق خویش در این موضوع دستی برده‌اند. بدین جهت نمی‌توان گفت کدام نسخه‌ی الحاوی کامل‌تر، جامع‌تر و اصیل‌تر است. از طرفی، اگر کتاب الحاوی از روی یادداشت‌های رازی تهیه شده باشد، نمی‌توان انتظار داشت که نظم و ترتیب صحیحی داشته باشد.

نسخه‌های خطی الحاوی اکنون در کتابخانه‌های معتبر جهان، مانند کتابخانه‌ی موزه‌ی بریتانیا و مونیخ (آلمان) و اکسفورد و کمبریج (انگلستان) و اسکوریا (اسپانیا) و کتابخانه‌های استامبول و هندوستان و در ایران در کتابخانه‌ی ملی ملک موجود است.

کتابی که اخیراً در سال ۱۳۸۷ هجری قمری در حیدرآباد دکن (هندوستان) در بیست و سه جلد به چاپ رسیده است، از روی نسخه‌ی خطی کتابخانه‌ی اسکوریا اسپانیا و چند نسخه‌ی خطی دیگر بازنویسی شده است. موضوعات ارایه شده در این کتاب شامل بیماری‌های سر، چشم، گوش، بینی، دندان، ریه، مری و معده، پستان، قلب، کبد، طحال، بیماری‌های زخم روده و ورم روده، بیماری‌های رحم و بیماری‌های دوران حاملگی،

کتاب «الجامع الکبیر» یا «الجامع الحاضر لصناعة الطب» یا «الحاوی فی الطب» معروف به «الحاوی» یک دوره‌ی کامل علوم داروپزشکی و طب تا دوران رازی بوده که در آن رازی گفته‌ها و عقاید و نظریات پزشکان پیشین و نیز نظریات خود را نگاشته و ضمن شرح داروها و بیماری‌ها درباره‌ی آن‌ها نیز اظهار نظر کرده است.

معروف است که این کتاب پس از درگذشت رازی از یادداشت‌هایی که از رازی باقی مانده بود، به اهتمام شاگردانش جمع‌آوری و پس از جمع‌آوری، کتاب «الحاوی فی الطب» تهیه گردیده است.

نظر مورخان مغرب زمین درباره‌ی الحاوی این است که در این کتاب تمام عقاید پزشکان یونانی و عرب و روم را رازی تا زمان خود با نظرات خود آورده است.

الحاوی دایره‌المعارف طبی است که در آن از تمام رشته‌های پزشکی و اصول درمان و بهداشت و بیماری‌شناسی و داروسازی بحث شده است.

تعداد مجلدات این کتاب به اقوال مختلف از هجده تا هفتاد مجلد می‌باشد. بدیهی است اختلاف در تعداد مجلدات

یعنی جلدهای بیستم و بیست و یکم که در بردارنده‌ی داروهای مفرده می‌باشند، پس از گذشت یک‌هزار و یکصد و یازده سال قمری از وفات رازی برای اولین بار ضمن انجام تنظیمات و تحقیقاتی درباره‌ی متون آن‌ها از زبان عربی به زبان فارسی ترجمه گردید و توسط فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران در پاییز سال ۱۳۸۴ به چاپ رسید.

یکی از ویژگی‌های دو جلد ترجمه شده‌ی بیستم و بیست و یکم الحاوی ارایه‌ی نام و تعریف بیماری‌ها و برخی اصطلاحات و نیز معرفی اوزان مورد استفاده در بخش داروهای مفرده‌ی کتاب اصلی الحاوی می‌باشد. بدین ترتیب که سعی شده است، تعاریف مربوطه یک بار در پاورقی‌ها و یک‌بار به صورت جامع و مرتب شده در بخش‌های پایانی جلد بیست و یکم آورده شوند. از این رو اگر خوانندگان محترم با اصطلاحات و یا با نام بیماری‌ها و اوزان برای دوّمین یا چندمین بار در متن روبرو شوند و به معادل و تعاریف آن‌ها مجدداً نیاز داشته باشند، می‌توانند به بخش‌های پایانی جلد بیست و یکم مراجعه نمایند.

موضوع دیگری که لازم است به آن اشاره شود، ذکر نمودن نام فارسی و یا نام متداول برخی از مفرده‌ها داخل پرانتز و بلافاصله پس از نام اصلی آن‌ها می‌باشد. بدیهی است فقط آن دسته از نام‌های معادلی که مورد تأیید همگان بوده و هیچ‌گونه شک و تردیدی درباره‌ی آن‌ها وجود نداشته است مورد استفاده قرار گرفته است.

برای برخی از خوانندگان محترم کتاب که مایلند با مبانی دارو درمانی در پزشکی سنتی ایران آشنا شوند، بخشی تحت این عنوان در پایان جلد بیست و یکم ارایه گردیده است. به افرادی که قبلاً با مبانی این مکتب آشنا نشده‌اند، توصیه می‌شود که قبل از مطالعه و استفاده از این کتاب بخش فوق‌الذکر را مطالعه نمایند.

گروه طب اسلامی و طب سنتی

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

بیماری‌های کلیه و مجاری ادراری، بیماری‌های نقرس و دوالی و داء الفیل، بیماری سرطان، بیماری‌های حاد و ناشی از انسدادها و آشامیدن آب سرد، بیماری‌های آبله و حصبه و انواع طاعون، بیماری‌های واگیر و موروثی، بیماری‌های پوستی: بهق و برص و جذام، مباحثی درباره‌ی زخم اعضای تناسلی و مقعد، مباحثی درباره‌ی کرم‌های شکم و بواسیر و خدب (کوژی یا قوزی)، مباحثی درباره‌ی ورم‌ها و دمل‌ها و چگونگی تحلیل بردن زبری و سفتی زخم‌ها، مباحثی درباره‌ی درمان استخوان شکسته و کوفتگی و فسخ یا سستی و گرفتگی غلیظ عضلات، معرفی انواع تب‌ها و درمان آن‌ها، ارایه‌ی توضیحاتی درباره‌ی بحران، ارایه‌ی روش‌های درمان گزش انسان و سگ و میمون و عقرب و رتیل و غیره، ارایه‌ی توضیحاتی درباره‌ی سموم و اطلاعاتی درباره‌ی ادرار و رنگ و قوام و انواع رسوبات آن، معرفی مُفَصَّل داروهای مفرده‌ی مورد استفاده برای درمان انواع بیماری‌ها، ارایه‌ی قوانین داروسازی و نیز ارایه‌ی جدول‌های مورد استفاده برای استخراج نام‌ها و اوزان مجهول ذکر شده در کتاب‌های پزشکی، ارایه‌ی قوانین مربوط به مواد غذایی و آشامیدنی و خواب و بیداری، و نهایتاً ارایه‌ی روش‌های رنگ کردن مو و دست می‌باشد.

در تدوین بخش داروهای مفرده و نیز سایر بخش‌های دیگر الحاوی، امانت‌داری رازی در ارایه‌ی مطالب علمی اطباء دیگر با ذکر نام آن‌ها و نظریات و تجربیات آن‌ها بسیار برجسته و آشکار می‌باشد. وی معمولاً پس از ذکر نمودن نظرات و آراء و تجربیات پزشکان پیشین، چنانچه خودش نظریاتی و یا تجربیاتی داشته باشد آن‌ها را با ذکر نمودن کلمه‌ی «لی» (به معنی «نظر من») اعلام می‌نماید. از برخی از نویسندگان که گفته‌ها و تجربیات دیگران را بدون ذکر نام ارایه دهندگان آن گفته‌ها و تجربیات اعلام می‌نمودند انتقاد داشت.

رازی به چگونگی اثر داروها در بدن بر اساس نظریات و تجربیات علمی آن زمان بسیار علاقمند بود زیرا در بسیاری از متون ارایه شده‌ی وی درباره‌ی مفردات دارویی از چگونگی اثر آن داروها و احیاناً اختلاف نظرهای موجود در مورد اثر آن‌ها بحث‌هایی به میان آورده است.

دو عدد از پرچم‌ترین جلدهای کتاب «الحاوی فی الطب»